

32. *Пиотровский А.И. Панафине́йская амфора Елизаветинского кургана. Известия Российской академии истории материальной культуры. - 1924. - Т. 3. - С.81-105.*
33. *Галанина Л.К. Панафине́йская амфора - награда атлету в Афинах. - Ленинград, 1962. - 22с.*
34. *Костюжко-Валюжинич К.К. Извлечение из отчёта о раскопках в Херсонесе Таврическом в 1899 году. Известия Императорской археологической комиссии. - 1901. - Вып. 1. - С.1-55.*
35. *Колесникова Л.Г. Спорт в античном Херсонесе. - Москва; Ленинград, 1964. - 26с.*
36. *Шанин Ю.В. Олимпийские игры и поэзия эллинов: Гомер и классическая эпика VII-V вв. до н.э. - К.: Вища школа, 1980. - 183с.*
37. *Ростовцев М.И. Античная декоративная живопись на юге России. - Санкт Петербург, 1914. -Т.1.*
38. *Гилевич А.М. Монета Византия с агонистическим сюжетом // Херсонес Таврический: Ремесло и культура. - К., 1974. -С. 30-34.*
39. *Jones A.H.M. Greek City from Alexander to Justinian. Oxford, 1940.*
40. *Magie D. Roman Rule in Asia Minor. V.1. Princeton, 1950.*
41. *Forbes C.A. Greek Physical Education. N.-Y.; London, 1971.*
42. *Melae Pomponii de chorographia libri tres. Rec. C. Frick. - Lipsiae, 1880.*
43. *Plini naturalis historia. Rec. C. Mayhoff. - Lipsiae. - Vol. I, 1892.*

ФІЗИЧНИЙ ВИШКІЛ БІЙЦІВ ТА СТАРШИН - ВАЖЛИВА СТОРИНКА ТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ АНДРІЙ ГРЕЧАНЮК

Львівський державний інститут фізичної культури

Історія українського фізичного виховання була б не повною без такої скрапової та героїчної сторінки, як військово-фізичний вишкіл бійців та старшин Української Повстанчої Армії. В становленні та діяльності цієї української військової формації, значне місце займала фізична підготовка, яка проводилася паралельно з військовим та ідеологічним вишколом. Дослідження фізичного вишколу бійців та старшин УПА надасть нам великий практичний матеріал, так необхідний для створення національної системи фізичного виховання у збройних силах та органах внутрішніх справ України.

Історії Української Повстанчої Армії присвятили значну кількість праць дослідники із середовища української діаспори. Це роботи П. Мірчука, Л.Шанковського, Т. Гунчака, М. Лебеда, В. Вериги, Є. Штендери, П. Потічного та ін. Плідно працюють у даній галузі сучасні українські вчені: Л. Дешинський, І. Білас, В. Мороз, Б.Якимович, Я. Дашкевич, Г. Дем'ян, Ю. Киричук, К.Бондаренко. Однак, поза увагою дослідників залишилася така важлива сторінка діяльності УПА, як організація фізичного вишколу бійців та старшин.

Основною джерельною базою для написання статті послужили матеріали, почерпнуті із фондів Центрального Державного Архіву Вищих Органів Влади і Управління, Центрального Державного Архіву Громадських об'єднань України, опубліковані збірки документів, мемуарів і спогади. У цій статті ми прагнемо дослідити етапи становлення, а також форми і методи фізичного вишколу бійців та старшин УПА, практичні результати, які стали можливі завдяки йому, місце і значення, як фізичний вишкіл займав діяльності цієї української військової формації.

Український спорт завжди був тісно пов'язаний зі створенням національного війська і боротьбою за незалежність – так диктувала специфіка української історії. Тому різноманітні спортові та юнацькі товариства, які утворилися у 90-х роках XIX ст.- на початку XX ст., зокрема “Сокіл”, “Січ”, “Пласт”, а пізніше “Луг” були, по суті, парамілітарними організаціями. Вони культивували фізичне виховання молоді й стали початком реалізації ідеї створення новітнього українського війська [1, С.710]. Масові гімнастично-спортові товариства стали основним підґрунтям для пробудження національної свідомості в добу чужоземного панування, для формування легіону УСС, пізніше УГА у 1918-1921 рр. Вирішальну роль вони відіграли і у створенні збройного підпілля ОУН, загонів самооборони, а пізніше відроджених українських збройних сил – УПА. Спортові товариства діяли в кожному селі і місті, гуртували в своїх рядах свідому молодь, виховували її в національному дусі, фізично загартовували (особлива увага приділялась військово-прикладним видам спорту), під виглядом спортових вправ молоді проходила також початковий військовий вишкіл [6, С.170.]. Переважна більшість бійців УПА та практично все керівництво ОУН і вищого командування УПА ще у 20-30-х рр. брали активну участь у діяльності українських спортових товариств “Сокіл”, “Луг”, “Пласт”. Так, наприклад, командувач УПА генерал-хорунжий Роман Шухевич (Тарас Чупринка) належав до найвизначніших членів пластового куреня “Лісові чорти” та куреня старших пластунів “Чорноморці”. Він із пристрасстю займався багатьма видами спорту. 1923 році на Запорізьких іграх у Львові Р. Шухевич здобув два перших місця та встановив всеукраїнські спортові

спорди у бігу з перешкодами на 400 м та у плаванні на 100 м. До речі, одним з кількох псевдонімів Р.Шухевича, яким він користувався під час війни в Закарпатській Україні у 1938-1939 рр. було псевдо "Шука", яке він мав за виняткові спортові досягнення у плаванні [7, С.171.]. У 1933 році Р.Шухевич посів перше місце у лещетарському бігу сеньйорів [8, С.214.]. Виявив себе у "Пласті", навчаючись у Львівській політехніці у 20-х роках - був членом загону "Червона Калина" - майбутній провідник ОУН-Б Степан Бандера [1, С.718.]. Активними учасниками спортивного руху були також інші вищі керівники УПА: командир групи УПА-Південь О. Гребець (Батько, Вовк) входив до "Пласту" [3, С.73.], шеф Головного військового Штабу УПА Д. Грицай (Перебийніс, Палій) - до пластового куреня "Чорноморці" [3, С.73.], командувач групи УПА-Північ І. Клячківський (Охрім, Панас) в 1938 році у місті Збараж обіймав посаду заступника управи спортової організації "Сокіл" [3, С.87.], М. Леbedь (Максим, Рубан) вважався одним із лідерів пластового куреня "Лісові чоти" у 1930 році [3, С.93.], Гриньох, отець Іван (Всеволод) - керівник курсу старшинської школи "Олені-2" був курінним провідником "Пласту" [3, С.74.].

З початком Другої світової війни Організація Українських Націоналістів (ОУН) створювала та вишколювала військові сили, завданням яких була організація і проведення збройної боротьби за перемогу української національної революції й здобуття Української держави. Ці формування мали стати ядром української армії в майбутній Українській державі [2, С.162.]. Велика увага приділялася фізичному вишколу молоді в лавах Юнацтва ОУН [3, С.37.]. Майже у всіх селах та містечках відновили свою роботу спортові товариства. Спортовий рух був настільки потужний, що навіть органи безпеки німецького Рейху зрозуміли, що "ОУН Бандери під прикриттям спортивної діяльності проводить військову підготовку молоді, і всі молодіжні товариства виступають за "ідею незалежної Української держави" [4, С.281.]. На значну роль фізичного вишколу вказується у багатьох документах ОУН. Велика увага у вишкoлі молоді приділялась вихованню на основі "12 прикмет характеру українського націоналіста". Одна із них, одинадцята, говорить про тілесне загартування організму: "Український націоналіст прагне бути здоровим. Тому націоналіст в міру можливості вправляє та поширює руханку та спорт, не нищить свого здоров'я вживанням отрути, не п'є і не курить..." [5, С.52-53.] У програмних постановках ОУН також зазначалось: "Організація Українських Націоналістів бореться за всебічний розвиток молодого покоління - моральний, розумовий та фізичний" [5, С.53-54.]. У "Тимчасових вказівках для виховання вишколу молоді", які були призначені для підпілля ОУН ставились такі завдання:

"...Організація молоді підготовляє: ...кадри майбутніх бoєвиків організаторів боротьби за державність...Організація молc плає...політичну зрілість та виробленість, фізичну тугість і спритність та практичну життєву придатність" [9, С.69-70.]. Четвертим "Тимчасових вказівках...", був пункт "Фізична вправність", у якo ставились такі вимоги: "Фізична вправність – вимоги 1-ї проби: а)впор (вміння виконувати); б)щоденна рання руханка; в)участь у спортові іграх; г)відбуття зорганізованого маршу (20 км). Фізична вправність вимоги 2-ї проби: а) впоряд (вміння наказувати); б) один практичний зимовий спорт, один практичний літній спорт; в) участь у спортивном житті; г) відбуття хоч одного табору." [9, С.71-73.].

Чітко сформульовані завдання військово-фізичного вишколу моло у статті "До питань військової підготовки", яка належить перу невідомо автора і датується 1942-1943 рр. Ця стаття знаходилась серед документ старшинської школи УПА "Олені". Наведемо декілька найважливіш положень статті: "...Три чинники становлять вартість вояка. Йo а)фізична справність; б)мораль; в)військовий вишкіл..."[9, С. 71 - 73.]. статті велике значення надається методиці фізичного тренуван майбутніх вояків УПА: "...У фізичній площині – осягнення свідомі своєї цілі, систематичним зусиллям яким являється фізич виховання...Війна ставить до людини більшi, ніж пересічні вимоги, щоби людина могла їм відповідати вона мусить цю здібність у себ виховувати. В тому, якраз, лежить мілітарна вартість фізично виховання." [9, С.71-73.]. В статті розглядаються найбільш вартісні вид військово-фізичного виховання, обґрунтовується їх важливість: "Руханк – потрібна, як чинник, що скріплює здоров'я, збільшує силу м'язів становить базу, на якій осноуємо дальше виховання. Впоряд досконалість, реактивність нервової системи, для координації рухів Легкоатлетика (біги, скоки, мети) – виробляє ті диспозиції, які є потрібні умовах бою...Теренові спорти ..(марш, біги навпростець, теренові гри забави, мандрівки), не тільки освоюють майбутнього вояка з тереном.. але і у фізичній площині виробляють ці позитиви, без яких не може бут мови про справжнього вояка. Бойові спорти (бокс, шерм, джіу-джіцу підготовлюють зокрема до рукопашних боїв...Колові і моторові спорт (колесо, мотоцикл, авто)...важні вони в добу моторизації механізац засобів модерної війни. Зимові спорти, зокрема лещетарство, спортові гри водні спорти, таборництво, а дальше (щоправда в нинішніх умовах ледви чи доступні (стрілецький спорт і ширяцтво (безмоторне літання) ос перелік найважливіших з мілітарного боку ділянок фізичного виховання. [9, С.71-73.] Автор звертає увагу на доступність військово-фізично виховання для молоді в умовах відсутності матеріальної бази та умова:

німецької окупації: "...Зазначимо, що можливості ті хоча відносно деяких аспектів обмежені – все ж таки є і хто хоче, їх напевно знайде. Бо саме тут – у шуканні, творенні для себе цих можливостей, а не в апіорному вживанні фізичного виховання властиве місце для сили волі." [9, С.71-73]

Фізичний вишкіл серед свідомої української молоді проводився систематично і постійно, лише змінювалися, відповідно до повсякденної реальності, його форми та організаційні структури. Часто під виглядом спортивних товариств, які не були заборонені в умовах німецької окупації, створювалися організаційні структури для військово-фізичного вишколу бійовиків. Фізична підготовка поєднувалася з ідеологічним і військовим вишколом, що мало чітку мету – підготувати молодь фізично та ідеологічно до боротьби за Українську державу в лавах УПА. Українські спортивні товариства 20- 30-х рр., спортивні організації часів німецької окупації, військово-фізичні вишколи самооборони та підпілля ОУН підготували кадри для Української Повстанської Армії. В подальшому вишкіл продовжувався у вишкільних таборах для новобранців, старшинських та підстаршинських школах УПА, військових відділах повстанської армії. Умови фізичного вишколу стрільців і старшин УПА максимально наближались до бойових, часто практикувалися навчальні та вихідні марші: "...Ще до ранньої зорі службовий, чотовий Богун із сотні Вихора, вивів сотню на стежинку, яка вела з табору на досить високу гору... - Маємо лишень за півгодини часу перевірити, чи нам не здерев'яніли мускули і чи не зрослися ноги. За мною - бігом! — дає наказ, і вся повстанська сотня рвонула вперед. Хвилину тому сонне вояцтво ще позіхало, а тепер в мундирах, озброєне, з амуніцією тупотіло бігом"[10, С.16]. Цей вишкіл був необхідний тому, що головною формою діяльності УПА був рейд [12, С.44-45]. Під час тренувань відділи УПА інколи проходили до 75 км [13, С.20, 45] за добу лісовою гористою місцевістю. Крім того, стрільців УПА вчили верховій їзді (існували цілі кінні сотні) [3, С.29], вмінню володіти способами боротьби та рукопашного бою (бокс, джіу-джітсу), обов'язково плавати, адже доводилося долати водні перешкоди. Крім того окремі дні місяця призначались для проведення спеціального фізичного навчання: кроси у повному озброєнні та спорядженні, метання гранат, перенесення вантажів на визначену відстань, стрибки в довжину та висоту, подолання природних та штучних перешкод. Інколи в неділю проводили різноманітні спортивні змагання (волейбол, футбол, стрільби) між окремими стрілецькими підрозділами. Так описує очевидець фізичний вишкіл УПА: "Біля половини часу ми призначили на такі справи, як рукопашний бій, індивідуальні змагання та заправу. Решта часу мала йти на загальновійськові справи...З особливим

ентузіазмом проходили особисті змагання, бо в них кожний міг похвалитися особистою силою, зручністю й справністю.”[10, С.69-71] Кожен день стрільців УПА розпочинався зі спеціальної руханки та кросу: “Руханка у всіх підрозділах відбувається за встановленим порядком, який подекуди міняється, але сама схема руханки залишається такою самою: ...початкові вправи (марш, біг, заспокійливі вправи); основні вправи в шахівниці: прості та скомпліковані (сполучені) вправи цілого тіла (руки, ноги, шиї, грудей і черепа), опісля ідуть віддихові вправи та гри...”[11 С.49]. Руханка тривала пересічно 30-40 хв.[10,С.111]. Цей фізичний гармонізатор був необхідний для того, щоб згодом успішно витримати перебування у бункерах і криївках, які були погано забезпечені свіжим повітрям, вологі часом холодні. Вояки могли перебувати там тривалий час і навіть зимувати. Тільки фізично міцна та загартована людина була здатна витримати такі умови і при цьому успішно вести бойові дії [14]. Нам відомі імена інструкторів, які вишколювали вояків у підрозділах УПА – це Брилевський Василь (Боровий, Босий), Бутовський Іван (Гуцул), Дудка Михайло (Громенко), Івахів Василь (Сом, Сонар, Рос), Косарчин Ярослав (Байрак, Козак) [3, С.68-92.].

Підтвердженням хорошої фізичної підготованості бійців УПА були закордонні походи. Відділи УПА здійснювали рейди на території Білорусі, Чехословаччини, Польщі, Румунії [12, С.44-45]. Під час цих рейдів вони за короткий час з боями проходили сотні кілометрів у екстремальних умовах [3, С.54-56].

Таким чином, не зважаючи на умови безперервної партизанської війни командуванню УПА вдалося налагодити достатньо ефективний військово-фізичний вишкіл у підрозділах. Основи фізичного вишколу УПА були закладені вихованцями українських спортивних товариств та наближені до бойової повсякденної реальності. Особлива увага під час вишколу бійців та старшин приділялася військово-прикладним видам спорту. Належний фізичний вишкіл особового складу був однією із причин тривалої героїчної боротьби УПА у нелюдських умовах партизанської війни проти переважаючого силами ворога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Якимович Б. Співпраця і взаємовідносини “Просвіти” з галицькими парамілітарними організаціями // *МАПА MUNDI: Збірник наукових праць на пошану Ярослава Дашкевича з нагоди його 70-річчя.* – Львів; Київ; Нью-Йорк: Вид-во М.П.Коць, 1996. – 910 С.
2. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. – Київ: Либідь - Військо України, - К.1, 1994. – 428 С.

3. Содоль П. Українська Повстанча Армія, 1943-49. Довідник, Нью-Йорк, 1994. – 200 С.
4. Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. – Париж; Нью-Йорк; Львів, 1993. – 660 С.
5. Штокало В. Військово-фізичне виховання в українській повстанській армії.// Спорт і національне відродження: Матеріали української наукової конференції присвяченої 120-літтю від дня народження професора Івана Боберського (14-15 жовтня 1993 р.). – Ч.1. – Львів, 1993. – 52-55 С.
6. Літопис Української Повстанської Армії. Том 5. Волинь і Полісся. Львів. Вид-во “Літопис УПА” 1984. – 308 С.
7. Якимович Б. Збройні сили України: нарис історії. - Львів, 1996. – 300 С.
8. Мірчук Петро. Українська Повстанська Армія 1942-1945. Документи і матеріали. -Львів, 1991. – 448 С.
9. ЦДАВО України, Ф.№3836 ЦДАВО України. Ф.№3836 “З’єднання західних груп Української Повстанської Армії “УПА-Захід” (за 1942-1945 рр.)”, Оп.№ 1, Спр.№45, Оп.№1, Спр.№30.
- 10.Борець Юрій ЗаУкраїну, за її волю. Вид-во “Світ поліграфії” Львів “Книгодрук” 1998.220С.
- 11.Хмель С.Ф. Українська партизанка (3 крайових матеріалів). Львів Закард. Частина Організації Українських Націоналістів 1998.274С.
- 12.Киричук Ю. Історія УПА. -Тернопіль, 1991. – 60 С.
- 13.ЦДАВО України. Ф.№3836 “З’єднання західних груп Української Повстанської Армії “УПА-Захід” (за 1942-1945 рр.)”, Оп.№ 1, Спр.№45.
- 14.Хрін Степан. Зимою в бункрі. Спогади-хроніка 1947/48. Аусбург, 1998. – 54 с.

PHYSICAL TRAINING OF SOLDIERS AND OFFICERS - IMPORTANT SIDE OF ESTABLISHMENT AND ACTIVITIES OF UKRAINIAN REBEL ARMY

ANDRIY GRECHANIUK

Lviv State Institute of Physical Culture

The command of the Ukrainian Rebel Army made all for conducting systematic physical training of the personnel. The system of physical training of the Ukrainian Rebel Army took the best of experience of the Ukrainian sport organizations.